

עצים בראי התכנון - הוראות ליישום תיקון 89 לחוק התכנון והבניה - עצים בוגרים

חגי שניר,

פקיד היערות, משרד
החקלאות ופיתוח הכפר

המקום. ואולם, כשיש כוונה לשנות את אותו מקום, לפתח אותו ולקיים בו שימושים אחרים, הופך לעיתים אותו עץ ידידותי לגורם מפריע, המאיים על הפיתוח.

עקירת עץ בוגר משיקולים שונים, מחייבת קבלת רישיון כריתה מפקיד היערות. כלומר, בכל מקרה בו היתר בנייה מצריך כריתת עץ על מנת לממשו, פונה היזם לפקיד היערות לצורך קבלת רישיון כריתה ולאחר שמקבלו, מותר לו לכרות את העץ. זהו נוהג המחויב עפ"י חוק כבר שנים רבות. החידוש בתיקון 89 לחוק הוא שההחלטה אם לעקור את העץ, נעשית מבעוד מועד, עוד בשלב הכנת תכנית מתאר, שנה או יותר מהמועד בו הוגשה בקשה להיתר בנייה, כשעוד ניתן להתחשב בעץ בשיקולי התכנון.

בהעדר חוק זה, שנכנס לתוקף ביוני 2009, אושרו ברבות השנים מאות תוכניות אשר לצורך יישומם נדרש היה לכרות אלפי עצים ללא כל דיון ראוי. במקרים רבים, נעשה הדבר כתוצאה מכך שבעת הכנת תכנית

הצורך בהגנה על עצים בוגרים בישראל בעת הכנת תכניות מתאר, הולך וגובר ככל ששטח המדינה נהייה צפוף יותר ולחצי הפיתוח והעירור מעצימים.

אין חולק על חשיבותם ותרומתם של העצים לנוף, לאסתטיקה, לאקלים, לאיכות הסביבה ולמורשתו התרבותית של האדם. בכך הם הופכים להיות לחלק בלתי נפרד מההיסטוריה של הארץ בהיותם זכר לעבר, סמל להווה ותקווה לעתיד. במקומות רבים בעולם קיימת מסורת של שימור והגנה על עצים. בארצנו, מסורת זו היא רק בתחילת דרכה. מלחמות, כיבושים ופיתוח מואץ שעברו על הארץ במשך שנים רבות הביאו לכריתת עצים רבים, לעיתים קרובות שלא לצורך.

נוכחות עץ בוגר בסביבת פעילות אנושית היא דבר שכית, מקובל, שבדרך כלל איננו מעורר תשומת לב מיוחדת. הימצאותו במקום קבוע במשך שנים, נראית טבעית והופכת אותו לחלק מהמציאות הנופית של

חקיקה בתחום ההגנה על העצים

תיקון 89 לחוק התכנון והבניה

מקומם של העצים הבוגרים תופס בשנים האחרונות מקום של כבוד בקרב גורמי התכנון ומוסדותיו. העצים הפכו לאחד מבין יתר הנושאים לבחינה במסגרת איסוף נתוני הרקע לתכנון ובכך שופר מעמדם לעין ערוך לעומת המצב הקודם.

השוני עם אישור תיקון 89 לחוק, הוא מידת ההתחשבות בעצים בוגרים קיימים במכלול השיקולים התכנוניים, אשר קודם לתיקון לחוק, יוחסה להם חשיבות מופחתת.

בהנחה ששיקולי התכנון המושפעים מטופוגרפיה, היררכיה של דרכים, זיקות וקשרים בין פונקציות ועוד ימשיכו להוביל, עלול להיווצר מצב ששימור עצים בוגרים באתרם, אם יש רבים כאלה, תצמצם את פוטנציאל הבנייה באותו אתר

שיבטיחו את הצלחתה.

קביעת תנאי להיתר בניה - במסגרת תקנות התכנון והבניה תוקנה תקנה המחייבת מוסד תכנון לדרוש הצגת רישיון כריתה/העתקה כתנאי מקדים למתן היתר בניה. התקנה מאפשרת לפקיד היערות, בניגוד לעבר, להתערב בתוכנית בשלב ההיתר לפני הוצאתו.

תיקוני חקיקה עתידיים לבוא:

תיקון פקודת היערות: שינוי הגדרת המושג כריתה הטמעת המושג "עץ בוגר" בפקודה
תיקון תקנות לקביעת ערך חליפי כולל היטל תיקוני אכיפה, עבירות מנהליות, קנסות

אמצעים תכנוניים לשימור עצים בוגרים באתרם:

- קביעת תכנית קרקע בשיעור גבוה, ולאפשר בנייה לגובה ובתת-קרקע
- קביעת תנאים לצמצום קווי בניין מעצים בוגרים
- שימוש באדריכלות תלת-ממדית המאפשרת חתך מתרחב בקומות גבוהות, תוך שמירת שטח פתוח במפלס הקרקע.
- איתור ריכוזים של עצים איכותיים באתר ולשלב אותם כשצ"פים
- פיזור שצ"פים במתחמים קטנים ברחבי האתר
- הטמעת עצים בשולי דרכים או במרכזם
- קביעת מרווחי בנייה של שימושים שונים, בשטחים בהם קיימים עצים בוגרים.

חוק היער והאילנות החדש: הצורך בהחלפת פקודת היערות המנדטורית בחוק יער מודרני שיסדיר את פעולות הייעור בישראל, ייתן כלים מודרניים לניהול היער, יקים מועצה ציבורית לצורך קביעת מדיניות הייעור וייקבע את מעמד קק"ל כגוף המקים, מתכנן ומנהל את היער בישראל.

החוק החדש יסדיר את תחום הגנת האילנות מחוץ ליער באמצעות מתן סמכויות, הגדרת כריתה והשחתה ושידרוג ההגנה על העצים בשטחים הציבוריים והאורבאניים.

תיקון פקודת היערות

- הגדרת עץ בוגר** - קביעת מדד מדויק לצורך הגנה על עצים מגודל מסוים ומעלה.
- קביעת הצורך בנטיעה חלופית** - הפקודה קובעת כי לא ינתן רישיון כריתה בלי שיינטעו עצים בכמות, סוג ובמקום שיקבע בתנאי הרישיון.
- קביעת כללים להעתקת עצים** - בפקודה נקבע כי לא ינתן רישיון להעתקת עצים ללא תנאים להעתקה

הכללים גובשו לצורך יצירת תבנית אחידה ושקופה של הגשת מסמך רקע לחוות דעתו של פקיד היערות - "נספח עצים לתוכנית", אשר יצורף לתכנית המתאר המפורטת ויכלול מספר מרכיבים בהם תשריט, רשימת העצים בתוכנית לפי סיווגם (כריתה, העתקה, שימור), מידע בסיסי אודות העצים והשיקולים שנשקלו על מנת לשמרם במסגרת התוכנית, קובץ ממוחשב של תצלומי העצים ופרק מילולי להטמעה בתקנון התכנית, הדן בהנחיות מיוחדות לגבי עצים לשימור.

על מנת להקל על עורך הנספח בתהליך סיווג העצים נכתבו בנוהל העבודה הסברים מפורטים על שיקול הדעת המופעל ע"י פקיד היערות בהחלטה לגבי שימור עצים, הוצגו סעיפים סטנדרטיים לדוגמא לצורך הטמעתם בתקנון התוכנית, והומלץ לקיים התייעצות מוקדמת עם פקיד היערות בטרם הופנה ע"י מוסד התכנון, לצורך תיאום ציפיות לגבי עצים הראויים לשימור. הנוהל כולל הבהרות בנוגע למקרים בהם ניתן לבקש פטור מחו"ד, ובנוגע להקלות באזורים מסוימים בתוך תחום התוכנית בהם אין צורך למדוד את העצים, כולל מידע מקצועי אודות מפרטי העתקת עצים, נטיעה חלופית ודרכי חישוב הערך החלופי של עצים המבוקשים לכריתה.

בדרך זו של יצירת שקיפות תהליכים והקדמת המפגש בין פקיד היערות לעורך התוכנית ניתן יהיה להגיע ברוב המקרים להסכמות עוד לפני שלב הפקדת התוכנית.

בעזרת הנספח יוכל פקיד היערות לתת חו"ד למוסד התכנון בצורה קלה ואחידה וללא עיכובים מיותרים. הכנת הנספח תיעשה ע"י אדריכל נוף, אגרונום או עורך התוכנית לפי הצורך ותוכל להיות חלק מנספח נופי סביבתי. הוראות להכנת הנספח וכן מאגר מומחים לעריכתו מפורסמים באתר משרד החקלאות, יחידת פקיד היערות בכתובת: www.moag.gov.il/trees, אליה מוזמן להיכנס כל המעוניין.

בעידן של רפורמות בחוק התכנון והבנייה השואפות לפשט הליכי רישוי ואישור תכניות, האם אין כאן הכבדה? האם מוצדק להטיל על עורך תכנית מפורטת מטלה נוספת המחייבת הוצאה כספית נוספת ומאמץ תכנוני שלא נדרש עד כה בחוק?

מאידך, בעידן של הסלמה בציפוף המרקם הבנוי וכרסום מתמיד בשטחים הפתוחים כחלק מצורכי הפיתוח, האם לא נכון להגן על נכסים טבעיים שערכם האקולוגי, החברתי והתרבותי כה מובן? האחריות לשמירה והגנה על העץ הבוגר, שומה שתיפול על כתפם של כל הנהנים ממעלותיו.

מפורטת, לא הייתה כל התייחסות לנושא זה ולעיתים אף לא סומן בתכנית העץ הבוגר. כשנדרש יזם לממש תכנית מאושרת בשטח בו גדל עץ בוגר לתפארת, שימורו הופך במקרים רבים לבלתי אפשרי. החוק החדש העלה את מעמדו של העץ כגורם בעל חשיבות במכלול השיקולים שדן בהם המתכנן ומוסד התכנון עוד בשלב התכנון המוקדם.

החוק מחייב כל מגיש תכנית שבתחומה עצים בוגרים לסמן בתשריט התוכנית את מיקומם, סוגם וכמותם של העצים הבוגרים. החוק מגדיר מהו עץ בוגר, ומנחה את מוסד התכנון לבחון את הצורך בשמירה על העצים הבוגרים, תוך שימת דגש על מכלול השיקולים התכנוניים ולאחר היועצות עם פקיד היערות, כך שעוד בשלב הדיון בתכנית יובא עניינם של העצים הבוגרים כשיקול. עוד נקבע כי כל הפרה של ההוראות שנקבעו ע"י מוסד התכנון בנושא עצים בוגרים בתכנית, תחשב סטייה ניכרת מתכנית, שמשמעה, חוסר אפשרות של ועדה מקומית להקל בהוראות שנבעו בתכנית המפורטת, אלא באמצעות הכנת תכנית חדשה אחרת במקומה.

הנחיות ספציפיות לגבי אופן סימון העצים ומדידתם הוטמעו בנוהל מבא"ת, שהוא נוהל אחיד להכנת תכניות מתאר בכל הארץ, שנקבע ע"י משרד הפנים. נוהל עבודה שגובש במשרד החקלאות מאפשר תרגום הוראות החוק ויישום ברור של ההנחיות.

